

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشکده حقوق و علوم سیاسی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

عنوان:

راهبرد های نوین ناتو در قبال ایران : با تاکید بر خلیج فارس

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر اصغر جعفری ولدانی

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر حسین سلیمی

دانشجو:

مهرداد بدیهی

بهار ۱۳۹۲

راهبرد های نوین ناتو در قبال ایران :

با تاکید بر خلیج فارس

تقدیرم بہ:

آنان کہ مددواضعانہ معترفند حقیقتی را یافتہ اندہ کال حقیقت را.

نامه ریاس

خداوند بزرگ را سپاسگزارم که به من شکیبایی عطا فرمود تا من در هر لحظه تحصیل بر من هر وارث شود. جاز تا منی اینحضای خانزاده ام به خصوص مادرم که پیوسته تکیه گاه امیدم بودند و سیاه حمایت و محبت خود را بر من افکندند، تشکر می‌نمایم.

همچنین از استادان بزرگوار، جناب آقای دکتر ولدانی و جناب آقای دکتر سلیمی که هر دو در تحصیل یاور و مددکار این حقیر بودند، تقدیر به عمل می‌آورم.

همچنین از تمام دوستان عزیز آقایان مهدی حبیبی، سید عبداله موروئی، طاهر طاهر علی، ورث غلامی، سید جواد موروئی قدر دانی خود را اعلام می‌دارم.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول: کلیات پژوهش
۲	مقدمه
۴	۱-۱- شرح بیان مسئله
۶	۱-۲- فرضیه تحقیق
۷	۱-۳- شاخص‌های متغیر مستقل
۷	۱-۴- شاخص‌های متغیر وابسته
۸	۱-۵- مفاهیم
۹	۱-۶- پیشینه تحقیق
۱۱	۱-۷- هدف تحقیق
۱۱	۱-۸- اهمیت و ارزش تحقیق
۱۱	۱-۹- کاربرد نتایج تحقیق
۱۲	۱-۱۰- موانع و مشکلات تحقیق
۱۲	۱-۱۱- روش تحقیق
۱۲	۱-۱۲- ابزار گردآوری داده‌ها
۱۲	۱-۱۳- سازماندهی تحقیق
	فصل دوم: چهارچوب نظری
۱۶	۲-۱- تعریف اتحاد
۱۸	۲-۲- اهداف اتحادها
۲۱	۲-۳- انسجام اتحادها
۲۴	۲-۴- تداوم اتحادها
۲۵	۲-۵- نظریه‌های نو واقع‌گرایی در مورد اتحادها
۲۶	۲-۵-۱- نظریه موازنه قوا
۲۷	۲-۵-۲- نظریه موازنه تهدید
۲۷	۲-۵-۳- نظریه موازنه منافع

۲۸	۴-۵-۲- نظریه هژمونی
۳۰	۶-۲- رئالیسم کلاسیک
۳۳	۷-۲- رئالیسم تدافعی
۳۷	۸-۲- واقع گرایان تدافعی و معادله امنیت
۳۹	۹-۲- رئالیسم تهاجمی
۴۵	۱۱-۲- واقع گرایان تهاجمی و معادله ی امنیت

فصل سوم: راهبردهای نوین ناتو

۴۹	۱-۳- شکل گیری ناتو
۵۱	۲-۳- ارکان ناتو
۵۱	۱-۲-۳- شورا
۵۲	۲-۲-۳- دبیرخانه
۵۳	۳-۲-۳- کمیته نظامی
۵۳	۱-۳-۲-۳- فرماندهی عالی نظامی ناتو
۵۵	۳-۳- توسعه ناتو و اقدامات خارج از قلمرو
۵۶	۴-۳- استراتژی دفاعی ناتو در دوران جنگ سرد
۵۸	۵-۳- ناتو پس از جنگ سرد
۶۳	۶-۳- نظریه رئالیسم و ادامه حیات ناتو
۶۸	۷-۳- اهداف و دلایل گسترش ناتو به شرق
۶۹	۱-۷-۳- تحکیم هژمونی آمریکا
۷۳	۲-۷-۳- تأمین امنیت و تقویت ثبات
۷۶	۳-۷-۳- دست یابی به منابع اقتصادی
۷۷	۸-۳- اجلاس های ناتو پس از جنگ سرد
۸۵	۹-۳- راهبردهای نوین ناتو
۹۰	۱-۹-۳- ابتکار برنامه مشارکت برای صلح
۹۴	۲-۹-۳- مدیریت بحران و حفظ صلح
۹۵	۳-۹-۳- ابتکار گفت و گوی مدیترانه
۹۷	۴-۹-۳- ابتکار تشکیل نیروی واکنش سریع

- ۹۹.....۳-۹-۵- ابتکار همکاری آموزشی ناتو
- ۱۰۰.....۳-۹-۶- مبارزه با تروریسم و سلاح های کشتار جمعی
- ۱۰۲.....۳-۹-۷- ابتکار همکاری استانبول
- ۱۰۴.....۳-۹-۸- شورای ناتو- روسیه
- ۱۰۹.....۳-۹-۹- امنیت دریایی در راهبرد نوین ناتو
- ۱۱۱.....۳-۹-۱۰- مقابله با حملات رایانه ای (سایبری)
- ۱۱۲.....۳-۹-۱۱- طرح دفاع موشکی
- ۱۱۴.....۳-۱۰- ناتو از سازمانی تدافعی به سازمانی تهاجمی

فصل چهارم: استراتژی کلان سیاست خارجی آمریکا

- ۱۱۹.....۴-۱- استراتژی کلان سیاست خارجی آمریکا
- ۱۲۲.....۴-۲- انزوا طلبی
- ۱۲۶.....۴-۳- بین الملل گرایی
- ۱۳۲.....۴-۴- هژمون گرایی
- ۱۳۸.....۴-۵- استراتژی آمریکا در آسیا
- ۱۴۵.....۴-۶- آمریکا از استراتژی تدافعی به استراتژی تهاجمی
- ۱۴۵.....۴-۶-۱- استراتژی تدافعی
- ۱۴۷.....۴-۶-۲- استراتژی تهاجمی

فصل پنجم: ناتو و خلیج فارس

- ۱۵۲.....۵-۱- چتر گسترده ناتو (از شرق تا خلیج فارس)
- ۱۵۷.....۵-۲- اهمیت خلیج فارس برای ناتو
- ۱۶۲.....۵-۳- تحول در رویکرد فرا منطقه ای ناتو و نگرش ناتو به ایران:
- ۱۶۵.....۵-۳-۱- ناتو و برنامه هسته ای ایران
- ۱۶۷.....۵-۳-۲- ناتو و مسئله تهدید موشکی جمهوری اسلامی ایران
- ۱۶۹.....۵-۳-۳- ناتو، ایران و تروریسم
- ۱۶۹.....۵-۳-۴- ناتو، اسرائیل و ایران
- ۱۷۱.....۵-۴- الگوهای امنیتی در خلیج فارس

- ۱۷۷..... ۵-۵- اهداف آمریکا از وارد کردن ناتو به نظم امنیتی خاورمیانه
- ۱۷۸..... ۱-۵-۵- حفظ سلطه جهانی
- ۱۷۸..... ۲-۵-۵- حفظ شریان انرژی
- ۱۷۹..... ۳-۵-۵- چتر امنیتی برای رژیم اسرائیل
- ۱۷۹..... ۴-۵-۵- مقابله با اسلام سیاسی
- ۱۸۰..... ۵-۵-۵- آمریکا ادامه حضور بین المللی خود را در قالب ناتو دنبال می کند:
- ۱۸۰..... ۶-۵-۵- مقابله با مخالفان
- ۱۸۳..... ۶-۵- سیستم دور از ساحل
- ۱۸۴..... ۷-۵- سیستم ناتوی خاورمیانه
- ۱۸۵..... ۸-۵- سیستم همبستگی مشترک امنیتی خلیج فارس
- ۱۸۶..... ۹-۵- همکاری عملی ناتو با کشورهای عضو ابتکار همکاری استانبول
- ۱۸۹..... ۱۰-۵- امارات متحده عربی
- ۱۹۲..... ۱۱-۵- کویت
- ۱۹۶..... ۱۲-۵- قطر
- ۱۹۷..... ۱۳-۵- بحرین
- ۲۰۰..... ۱۴-۵- مولفه های موثر بر سیاست دفاعی ج.ا. ایران
- ۲۰۱..... ۱-۱۴-۵- ژئوپلتیک و ایدئولوژی
- ۲۰۲..... ۲-۱۴-۵- دکترین دفاعی ایران
- ۲۰۶..... ۳-۱۴-۵- محیط امنیتی پیچیده
- ۲۰۸..... ۴-۱۴-۵- تمایل ایران به قدرت منطقه ای شدن
- ۲۱۱..... ۱-۴-۱۴-۵- ژئوپلتیک
- ۲۱۲..... ۲-۴-۱۴-۵- قدرت اقتصادی
- ۲۱۲..... ۳-۴-۱۴-۵- قدرت علمی - فناورانه
- ۲۱۳..... ۴-۴-۱۴-۵- فرصت های بین المللی
- ۲۱۳..... ۵-۴-۱۴-۵- قدرت نظامی
- ۲۱۷..... ۱۵-۵- نقش ناتو در محاصره نظامی ایران
- ۲۲۰..... ۱-۱۵-۵- ناتو، ج.ا. ایران و ترکیه
- ۲۲۱..... ۲-۱۵-۵- ناتو، ج.ا. ایران و رژیم اسرائیل

۲۲۲	۵-۱۵-۳- ناتو- ج.ا.ایران و آسیای مرکزی و قفقاز
۲۲۳	۵-۱۵-۴- ناتو، ج.ا.ایران و خلیج فارس
۲۲۶	۵-۱۶- پیامدهای حضور ناتو در محیط امنیتی ج.ا.ایران
۲۲۶	۵-۱۶-۱- پیامدهای اقتصادی
۲۲۷	۵-۱۶-۲- پیامدهای سیاسی
۲۲۸	۵-۱۶-۳- پیامدهای امنیتی
۲۳۰	۵-۱۷- محدودیت در قدرت منطقه ای ایران با توجه به چشم انداز سند ۲۰ ساله
۲۳۱	۵-۱۸- تهدید موشکی
۲۳۶	نتیجه گیری
۲۵۹	منابع و مأخذ

فصل اول

کلیات پژوهش

مقدمه

سازمان پیمان آتلانتیک شمالی (ناتو) که در سال ۱۹۴۹، با حمایت و رهبری آمریکا و در پی ترس و وحشت شدید کشورهای اروپای غربی از حملات توسعه‌طلبانه ارتش سرخ ابرقدرت سوسیالیست، شوروی ایجاد شد، در حالی شصت و چهارمین سال حیات خویش را تجربه می‌کند که صلح و امنیت را به مدت بیش از نیم قرن برای اروپا را به ارمغان آورده، زمینه توسعه سیاست و اقتصاد کشورهای غربی را فراهم و روند همگرایی آنان را سرعت بخشیده است. ناتو با فروپاشی شوروی و پایان جنگ سرد، ناتو که دیگر دشمن استراتژیک را بر سر راه خود نمی‌دید، به لحاظ رویکردی دچار نابسامانی فلسفی از درون گردید، سوال اینجا بود که فلسفه وجودی ناتو به چه مبنایی تعریف خواهد شد و آیا ناتو می‌تواند با تعقیب رویکرد دفاعی بدون وجود دشمن مشخص به بقای خود ادامه دهد؟

اما با شعله‌ور شدن احساسات قومیتی و ناسیونالیستی در بالکان در اواخر قرن بیستم، بحران دیگری در بالکان شکل گرفت که موجب نگرانی رهبران اروپایی شد. اما تهدیدات و تدابیر به کار گرفته شده از سوی آنان جهت مدیریت بحران، ناکارایی و ناکامی سیستم دفاعی - امنیتی اروپا را که تا پیش از این بر عهده کنفرانس امنیت و همکاری اروپا و اتحادیه اروپای غربی بود، به نمایش گذارد و نهایتاً با مداخله آمریکا و انعقاد پیمان دیتون در آمریکا بحران فروکش نمود و برای نخستین بار نیروهای ناتو به همکاری با پاسداران صلح سازمان ملل پرداختند. در واقع مأموریت جدید ناتو در خارج از مرزهای اروپای غربی آن زمان، محسوب می‌گردید.

ناتو با فروپاشی شوروی و انحلال پیمان ورشو به عنوان دشمنان اصلی خود، در هزاره سوم، با برطرف کردن بحران هویت و فلسفه‌ی وجودی خویش و تجدید ساختار و تعیین وظایف و مأموریت‌های جدید متناسب با شرایط نظام بین‌الملل در حال تکوین و پذیرش اعضای جدید از میان کشورهای اروپای شرقی، ایجاد طرح مشارکت برای صلح با همکاری بیش از ۳۰ کشور جهان و ابتکار گفتگو با کشورهای واقع در جنوب مدیترانه، ابتکار همکاری استانبول با کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس، حوزه نفوذ خود را گسترش و جایگاه اقتدار خویش را ارتقا داده است.

رویداد ۱۱ سپتامبر، نقطه عطفی بر رویکرد جدید امنیتی و دفاعی ناتو بود که بدین وسیله بتواند برای نخستین بار و در تباین با اهداف و نام این سازمان که صرفاً در محدوده غرب اروپا تعریف می‌شد، اقدام به گسیل نخستین مأموریت صلح‌بانی فراسرزمینی به افغانستان نماید. رویداد ۱۱ سپتامبر، سرآغاز فصلی نوین در تعریف رویکرد و اهداف ناتو داشت، چرا که دشمنی به مراتب مهمتر از دشمن پیشین خود - شوروی - را در مقابل می‌دید که

ناملموس و فاقد پایگاهی شناخته شده در دوران یک یا چند کشور مشخص بود و آن «تروریسم بین‌المللی» نام داشت. حقیقتاً تروریسم بین‌المللی موجب شد تا روح تازه‌ای در کالبد نیمه‌جان و بی‌رمق ناتو دمیده شود، چرا که ناتو به رهبری آمریکا می‌توانست هر دشمن یاغی به رغم خود را قالب تروریسم یا حامی تروریسم جای دهد و با هدف ایجاد صلح و ثبات و امنیت بین‌المللی، دکترین نظم نوین جهانی را پی‌ریزی نماید. بر همین اساس، ناتو نه تنها، فلسفه‌ی وجود حیاتی خود را بازیافت، بلکه به عنوان شاخه یا بازوی نظامی و امنیتی شورای امنیت مطرح شد.

این سازمان همچنین در شرایط نوین بین‌المللی با ارائه تعریف جدیدی از تهدیدات علیه اعضای خویش طیف وسیعی از موضوعات جهانی نظیر: تکثیر سلاح‌های کشتار جمعی، اختلافات قومی و نژادی، تروریسم، مدیریت بحران‌های منطقه‌ای، مهاجرت، امنیت انرژی، جنگ‌های سایبری و ... را به عنوان منابع جدید تهدید علیه منافع اعضا مورد شناسایی قرار داده و زمینه را برای ایفای نقش خویش در آن موارد نه تنها در دو سوی آتلانتیک بلکه در هر منطقه‌ای از جهان که منافع اعضای آن اقتضا کند فراهم ساخته است. ناتو در شرایط جدید برای اقدامات مداخله‌جویانه خویش، نه تنها خود را نیازمند کسب مجوز شورای امنیت ملل متحد، که تنها مرجع صلاحیت‌دار بین‌المللی در زمینه صلح و امنیت جهانی است، ندانسته بلکه اقدامات خود را مجاز و مشروع اعلام می‌دارد. اقدام سازمان ناتو در ایجاد مناطق امن در شمال و جنوب عراق، بمباران مراکز نظامی یوگوسلاوی به بهانه حمایت از اقلیت‌های قومی در ایالات کوزوو، حمله به افغانستان و عراق و اخیراً حمله‌ی نظامی به لیبی، نمونه این اقدامات دخالت‌جویانه ناتو است.

بلوک غرب و در رأس آنها آمریکا با ارائه «دکترین نظم نوین» کار ویژه جدیدی را برای ناتو تعریف کرد. در همین راستا رویدادها و حوادث دهه ۹۰ میلادی، برخوردها و جنگ‌های قومی و نژادی اروپای جنوب شرقی از جمله سه بحران عمده بوسنی و هرزه‌گوین، کوزوو و آلبانی و بحران بوجود آمده ناشی از حمله عراق به کویت، کامیابی‌های ناتو در برقراری صلح در این مناطق، خلاء ایجاد شده را به خوبی پر کرد. بدین ترتیب از سال ۱۹۹۵ به طور محسوس طرح گسترش آن در ابعاد جغرافیایی و کارکردی در دستور کار پیمان قرار گرفت. روندی که از آن به عنوان «گسترش ناتو» یاد می‌شود، در راستای هژمون آمریکایی، سعی در توسعه حوزه نظامی‌های لیبرالی و سرمایه‌داری دارد (شجاع، ۲۰۰۶، ۵). ناتو به عنوان نهادی ارزشمند برای ایالات متحده آمریکا، نقش تعیین‌کننده‌ای در تثبیت هژمونی آمریکا و تداوم نفوذ این کشور در اروپا دارد و ابزار لازم برای تأثیرگذاری در تحولات منطقه‌ای و جهانی را در اختیار آمریکا قرار می‌دهد. با توجه به این کار ویژه منحصر به فرد ناتو، آمریکا کوشیده

است این نهاد فراآتلانتیکی را تقویت کند و با توسل به آن از ظهور و قدرت‌گیری نهادهای مشابه مستقل اروپایی و قدرت‌گیری کشورهای مخالف خود در سراسر جهان جلوگیری کند. آنچه حرکت خزنده ناتو را با حساسیت بیشتری مطرح می‌کند، گسترش حوزه جغرافیایی و کارکردی ناتو و نزدیکی این سازمان با مرزهای ج.ا. ایران به طور عام و خلیج فارس به طور خاص است. مطلبی که در آخر لازم است به آن اشاره کنم این است که عنوان این پایان‌نامه راهبر‌های نوین ناتو در قبال ایران؛ با تأکید بر خلیج فارس است اما به نظر بنده عنوان درست باید راهبر‌های نوین ناتو، با تأکید بر خلیج فارس باشد که به دلیل تصویب موضوع در گروه و کمبود وقت اینجانب در تغییر دادن عنوان از انجام آن صرف نظر شد.

۱-۱- شرح بیان مسئله

جغرافیای سیاسی کشورهای پیرامون ایران، همیشه تأثیر مهمی بر امنیت ملی ایران، داشته‌اند. در طول دوره‌های مختلف، بسیاری از ائتلاف‌ها و پیمان‌های نظامی در فضای جغرافیای اطراف ایران، شکل گرفته است. اهمیت ایران از نظر ژئوپلیتیک، موجب شده تا هر نوع پیمان نظامی - امنیتی بر روابط ایران با سایر کشورها تأثیرگذار باشد. یکی از پیمان‌های مهم جهانی که در محیط جغرافیایی پیرامونی ایران ظرف مدت ۶۰ سال گذشته شکل گرفته است، پیمان آتلانتیک شمالی (ناتو) می‌باشد.

مطالعه رویدادهای مربوط به سازمان ناتو در چارچوب روند گسترش این سازمان یکی از بحث‌برانگیزترین مسائل مطالعات راهبردی در میان متفکران، کارشناسان و پژوهشگران روابط بین‌الملل در بیش از یک دهه گذشته بوده است. اهمیت بررسی این موضوع در شرایط کنونی نیز کاهش نیافته بلکه به مراتب افزایش یافته است. مهمترین مسئله‌ای که درباره وضعیت دوران جدید سازمان ناتو می‌توان به آن پرداخت گسترش این پیمان به شرق و جنوب می‌باشد؛ زیرا روند گسترش ناتو در چارچوب اهداف، کارکردها، ابتکارات و ارتباطات نوین ناتو از جمله افزایش اعضا و بسط حوزه عملیاتی اتحادیه ادامه دارد.

رویکرد امنیتی ناتو و گسترش حوزه جغرافیایی و عملیاتی این سازمان به رهبری آمریکا در قبال مسائل منطقه‌ای و بین‌المللی طی سال‌های اخیر بتدریج دچار تحولاتی شده که نمود و جهت‌گیری مشخص آن را می‌توان در تاریخی‌ترین اجلاس سران ناتو که در ۱۹ نوامبر ۲۰۱۰ در شهر لیسبون برگزار شد مشاهده کرد؛ که نقطه عطفی در مأموریت‌ها، فعالیت‌ها و عملیات و حتی ماهیت وجودی ناتو در قرن ۲۱ بود.

طبیعی است که برخی از موضوعات مطرح شده در سند جدید با ملاحظات امنیتی ج.ا.ایران مرتبط می‌باشد. گسترش ناتو به سمت شرق و جنوب در ابتدای قرن بیست و یکم از این جهت معنا می‌یابد که این پیمان در درجه نخست مایل است با روسیه به یک تعادل راهبردی دست یابد و سپس در خاورمیانه به ویژه در خلیج فارس امتیازات مهمی را از آن خود سازد. کشورهای عضو ناتو و به طور کلی ایالات متحده آمریکا در طول دهه ۹۰ قرن گذشته با طرح ضرورت گسترش ناتو به شرق، تلاش کردند تا درون ساختار نظامی رقیب قدیمی خود یعنی بلوک شرق نفوذ نمایند؛ که می‌توان گفت دهه ۹۰ برای ناتو دهه‌ی هویت‌یابی و رنسانس ناتو بود. این سیاست با ابزار تمایل نوبتی رهبران جمهوری آسیای مرکزی و قفقاز برای همکاری با ناتو زمینه‌های توفیق را بدست آورد. به این ترتیب این انتظار که ناتو پس از جنگ سرد رو به زوال رود و در نهایت مضمحل گردد نه تنها این اتفاق نیفتاد بلکه در ۲۰۰۲ بعد مأموریتی و جغرافیایی گسترش یافت. و نقش مهم خود را در معماری امنیتی اروپا و تنظیم روابط آتلانتیکی حفظ نماید و آن را تعمیق بخشید. در سال‌های اخیر هم سیاست ناتو بر مبنای حرکت تدریجی از اروپای شرقی به سوی دیگر مناطق جهان در حال چرخش بوده و این طور به نظر می‌رسد در آینده میان مدت هدف اصلی طراحان استراتژی‌های پیمان ناتو حضور هر چه بیشتر در خاورمیانه و منطقه نفت‌خیز خلیج فارس خواهد بود و می‌توان انتظار داشت در صورت بحران در این منطقه در آینده این سازمان خود را موظف به حضور مستقیم و کنترل و مدیریت بحران مذکور بداند.

شکل‌گیری گسترش ناتو در منطقه خلیج فارس با حادثه یازدهم سپتامبر و متعاقب آن حمله به افغانستان و عراق آغاز گردید و در سال ۲۰۰۴ در قالب همکاری استانبول شکل رسمی‌تر به خود گرفته و برای نخستین بار نزدیکی ناتو به کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس تأکید شد؛ بحرین، قطر، کویت و امارات متحده عربی در سال ۲۰۰۵ به آن پیوستند و به این ترتیب از شش کشور عضو این شورا، تنها عربستان و عمان به این طرح نپیوستند. سازمان ناتو همکاری‌های مورد نظر خود را با این کشورها در چند محور تنظیم کرده است: همکاری برای مبارزه با تروریسم و مقابله با اشاعه سلاح‌های کشتار جمعی، انجام تبادلات اطلاعات محرمانه، روابط نظامی، قاچاق اسلحه، مشارکت در مانورهای نظامی و... نکته قابل توجه در تحرکات اخیر ناتو گسترش دامنه فعالیت این همکاری‌هاست که می‌توان از رویکرد وارد ساختن کشورهای عربی بویژه قطر و امارات متحده عربی در تحولات افغانستان را نام برد.

برخی از صاحب‌نظران معتقدند که غرب بر آن است گستره‌ی نفوذ خود را تا مرزهای چین هم بکشاند و برخی دیگر معتقدند که سیاست توسعه به طرف شرق فقط به دنبال کنترل روسیه و چین نیست، بلکه این پیمان مایل

است بر منطقه نفت خیز خلیج فارس و دنیای اسلام سلطه یابد. خلیج فارس از اهمیت خاصی برخوردار است زیرا که این بخش از جهان از یک طرف مانند قلب و نگین خاورمیانه بزرگ می باشد و از سوی دیگر بیش از ۵۰ درصد انرژی دنیا را تأمین می کند و همچنین کانون اسلام گرایی محسوب می شود. این موضوع قابل توجه است که نوعی همگرایی میان اروپا و آمریکا درباره خلیج فارس وجود دارد.

حال در دنیای امروز که امنیت ملی برحسب عواملی که در افزایش یا کاهش آن تأثیرگذارند بررسی می شود مقوله امنیت برای همه کشورها در شرایط کنونی جهان از اهمیت ویژه ای برخوردار است و ایران هم از این امر مستثنی نیست. بخصوص که ایران در محاصره نیروهای ناتو و مورد تهدید مستقیم آمریکا و تحریم سازمان ملل قرار دارد. از طرفی ایران برای کسب جایگاه اول قدرت منطقه با توجه به چشم انداز سند بیست ساله نیازمند ملزومات کسب جایگاه و تدابیر پیش گیرنده از تهدیدات است بخصوص که به عنوان یک کشور مخالف آمریکا و رقیب فکری و حکومتی منطقه شناخته شده و پیوسته توانسته با گریز از حلقه تهدید و تحریم اهداف و مشی خود را ادامه دهد. در شرایط حاضر، ناتو به عنوان یک سازمان بین المللی مهم و ایران به عنوان یک کشور استراتژیک تأثیرگذار در صحنه تعاملات منطقه ای و بین المللی در این فضا دو واقعیت مهم بین المللی موجود هستند که تعامل و تقابل آنها ماهیت، ابعاد، دلایل، پیامدها و تأثیرات زیادی را برای معماری امنیتی - سیاسی نظام بین الملل به دنبال خواهد داشت. در این بستر جهت درک و توصیف جایگاه ایران و خلیج فارس در رویکرد فرامنطقه ای ناتو و راهبردهای نوین ناتو سؤالات زیادی مطرح است. سؤال اصلی نگارنده در این پژوهش این است که: گسترش ناتو به خلیج فارس و انعقاد قرار دادهای همکاری با کشورهای شورای همکاری خلیج فارس چه تأثیری بر امنیت ملی ایران دارد؟

همچنین سؤالات فرعی نیز قابل طرح است:

- ۱- تا چه حد ممکن است ایران مصداق تهدیدات ذکر شده در مفهوم راهبردهای نوین ناتو قرار گیرد؟
- ۲- نقاط مشترک و تفاوت ناتو و ایران چه مواردی هستند؟
- ۳- آینده قابل ترسیم برای روابط بین این دو بازیگر در قالب چه سناریوهایی قابل طرح است؟

۲-۱- فرضیه تحقیق

گسترش ناتو به خلیج فارس از طریق انعقاد قرارداد های همکاری نظامی، تبادل اطلاعات امنیتی و برقراری رزمایش های مشترک با کشورهای خلیج فارس امنیت ملی ایران را مورد تهدید قرار داده است.

(در طول تحقیق از تحلیل اهداف و تحلیل روندها استفاده، و بر اساس این روش‌ها سناریوهایی مطرح می‌شود.)

۱-۳- شاخص‌های متغیر مستقل

- موافقت‌نامه پیرامون تبادل اطلاعات، ارائه آموزش‌های نظامی و عملیات ضد تروریستی بین قطر و ناتو در دوحه در سال ۲۰۰۴؛
- تأسیس دفتر روابط عمومی ناتو در قطر در سال ۲۰۰۵؛
- امضای سندی تحت عنوان «فهرست همکاری عملی» مشتمل بر ۱۶۰ فعالیت عملی شامل رزمایش‌های مشترک و ... در سال ۲۰۰۷؛
- موافقت‌نامه تبادل اطلاعات امنیتی بین ناتو و کویت در سال ۲۰۰۶ و واگذاری یک قطعه زمین به سازمان ناتو؛
- تأسیس دفتر روابط عمومی ناتو در بحرین در سال ۲۰۰۷؛
- اعزام نیروهایی از امارات به جنگ افغانستان در قالب نیروهای ناتو در سال ۲۰۰۸؛
- امضای قرارداد تبادل اطلاعات محرمانه بین ناتو و امارات؛
- گفتگوهای غیررسمی عربستان با مسئولان ناتو در زمینه‌های همکاری نظامی از سال ۲۰۰۵.

۱-۴- شاخص‌های متغیر وابسته

- محدودیت در قدرت منطقه‌ای ایران با توجه به سند چشم‌انداز بیست ساله؛
- انزوای ایران و دور ماندن ایران از الگوی جدید امنیتی منطقه؛
- به هم خوردن موازنه قوا به ضرر ایران؛
- کامل شدن محاصره‌ی نظامی ایران.

۱-۵- مفاهیم

ناتو: (Nato)

سازمانی است که در سال ۱۹۴۸ و در پی دعوت وزرای خارجه انگلیس، فرانسه، بلژیک، هلند و لوکزامبورگ از ایالات متحده و کانادا برای پیوستن به پیمان اتحاد و امنیت و دفاع دو جانبه پی‌ریزی شد، و سرانجام در سال ۱۹۴۹ توسط دوازده کشور به امضا رسید.

گسترش ناتو به شرق: (Expansion of Nato to East)

با پایان جنگ سرد و از بین رفتن خطر کمونیسم ناتو برای جلوگیری از به زیر سؤال بردن راهکارهای اساسی ناتو در مقابله با خلاء هویتی، پاسخ به نیازهای امنیتی بلوک پیشین و حرکت به سمت شرق بود. این حرکت باعث شد که به تدریج کلیه اعضای سابق پیمان ورشو به عضویت ناتو در آیند.

راهبرد نوین ناتو:

مفهوم راهبرد نوین ناتو یک سند رسمی است که اهداف، ماهیت و وظایف اساسی امنیتی ناتو را تعریف و تبیین می‌کند. این سند همچنین ویژگی‌های محیط امنیت جدید بین‌المللی را شناسایی و بخش‌های مختلف راهبرد ناتو در خصوص نحوه مواجهه با تهدیدات امنیتی علیه سازمان را تشریح می‌کند. مفهوم استراتژیک ناتو اصول اساسی عملیات‌ها و وظایف ناتو در آینده را نیز مشخص و تعریف کرده است. تلاش سازمان ناتو بر این بود که تا با استفاده از تجربیات سال‌های گذشته و با هدف پاسخگویی کامل‌تر به تهدیدات نوین امنیتی مفهوم استراتژیک سازمان را تدوین و تصویب کند. که همین امر نقطه عطفی در روند تحولات ماتو در سال‌های آینده محسوب می‌شود. برخی از عناوین ذکر شده در این سند عبارتند از: مبارزه با تروریسم، مقابله با اشاعه سلاح‌های کشتار جمعی، مدیریت بحران، حملات سایبری، امنیت انرژی، عملیات حفظ صلح و بشردوستانه، امنیت دریایی و ... را می‌توان نام برد.

امنیت ملی: (National Security)

مصونیت نسبی یا مطلق یک کشور از حمله مسلحانه یا خرابکارانه سیاسی یا اقتصادی همراه با وارد کردن ضربه کاری و مرگبار در صورت مورد حمله قرار گرفتن، امنیت ملی بیانگر تمام مقاصد دفاعی کشور است. و در تعریف دیگر حفظ تمامیت ارضی، حفظ و ارتقای منافع ملی و نبود تهدید خارجی نسبت به منافع کشور.

۱-۶- پیشینه تحقیق

مطالعه رویدادهای مربوط به سازمان پیمان آتلانتیک شمالی (ناتو) در چارچوب روند گسترش، یکی از بحث برانگیزترین مسائل مطالعات راهبردی در میان متفکران، کارشناسان و پژوهشگران روابط بین الملل در بیش از یک دهه گذشته بوده است. اهمیت بررسی این موضوع در شرایط کنونی نیز نه تنها کاهش نیافته، بلکه به مراتب افزایش یافته است؛ زیرا روند گسترش ناتو در چارچوب اهداف، کارکردها، ابتکارات و راهبردهای جدید ناتو و بسط حوزه عملیاتی ادامه دارد. البته درک دقیق روند گسترش ناتو مستلزم شناخت چگونگی روند تاسیس این اتحادیه است.

در طی این پژوهش، بیش از ۲۰۰۰ مقاله و کتاب علمی از پایگاههای اطلاع رسانی و اینترنت تهیه گردید که در بخشهای مختلف این پژوهش در صورت نیاز مورد استفاده و استناد قرار گرفته است. امروزه شاید به جرات بتوان گفت در بسیاری از عرصه ها، دانش پژوهان با مشکل کمبود منابع روبرو نیستند و موضوع مورد بررسی من نیز از چنین امتیاز ارزنده ای برخوردار است. با وجود انبوه منابع ارزشمند علمی به صورت مقاله و کتاب و یا تحلیل های سیاسی در مورد سازمان ناتو که عمدتاً توصیفی هستند، نگارنده در طی این پژوهش کتاب و پایان نامه ای که به صورت مستقل در مورد گسترش ناتو به خلیج فارس و قراردادهای نظامی این سازمان با کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس برخورد نکردم. با این حال، ویژگی متفاوت این تحقیق با مقالات و کتب دیگر این است که به بررسی تحولات ناتو مبتنی بر دو نظریه واقع گرایی تهاجمی و تدافعی اختصاص دارد. به دلیل گستردگی تحقیقاتی که در مورد سازمان ناتو صورت گرفته و کمبود وقت اینجانب در مطالعه دقیق آنها در مورد پیشینه تحقیق به چند مورد آن بیشتر اشاره نمی شود:

۱- کتاب « ناتو و امنیت منطقه دریای مازندران^۱ » تهیه شده توسط موسسه رند است. کتاب تحلیلی قابل توجهی است و آن را می توان نوعی بررسی زمینه ها و ضرورت های مداخله ناتو در منطقه آسیای مرکزی و قفقاز دانست. ناتو از دهه ۹۰ ضمن تغییر در فلسفه سیاست های سنتی و ضمن طرح ماموریت های فراتر از دفاع دسته جمعی و دفاع از سرزمین های اروپای غربی، نگاه خود را معطوف به مناطق اروپای شرقی و شوروی پیشین نمود و گسترش ناتو در دستور کار اعضای اتحادیه قرار گرفت. بی شک منطقه آسیای مرکزی و قفقاز در مراحل اولیه این توسعه نیست ولی غرب نمی تواند نسبت به حوادث و رویدادهای این منطقه بی تفاوت بماند. کتاب مطرح با اینکه می تواند

^۱ - **ناتو و امنیت منطقه دریای مازندران** (۱۳۸۱)، ترجمه: بهادر امینیان و حسین شریفی طرازکوهی، موسسه رند، موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه امام حسین (ع).

نقش تعیین کننده ای در برداشت و تحلیل صاحب نظران و تصمیم گیرندگان باشد ولی همان گونه که در عنوان کتاب هم آمده، تاکید اصلی منطقه دریای مازندران است. این منطقه تنها منطقه حساس نسبت به امنیت ملی ج.ا.ایران نیست. امروز ما شاهد حضور نیروهای آمریکا و ناتو در مرزهای جنوبی و حوزه خلیج فارس هستیم.

۲- «بهادر امینیان» در کتاب «آمریکا و ناتو؛ پایایی و گسترش ناتو و هژمونی آمریکا»^۱ به بررسی علل پایایی و توسعه ناتو در دوران جنگ سرد و نقش آمریکا به عنوان تنها قدرت سیطره مند در نظام بین المللی پرداخته است که توانسته از طریق این اتحادیه بر سیاستهای دفاعی و خارجی کشورهای اتحادیه اروپا تاثیر بگذارد.

۳- آقای جلیل روشندل در مقاله ای تحت عنوان «گسترش ناتو به شرق، تعیین حوزه های نفوذ یا تامین امنیت»^۲، گسترش ناتو را تعیین حوزه های نفوذ از سوی آمریکا می داند و منطقه آتلانتیک و بالتیک را دارای الزامات امنیتی خاص خود نشان می دهد و این پرسش را مطرح می کند که چرا مسائل امنیتی آسیای مرکزی و قفقاز باید در داخل سازمان پیمان آتلانتیک شمالی مطرح شود. به نظر وی، گسترش حوزه نفوذ ناتو به آسیای مرکزی و قفقاز نه تنها موازنه قوا را در منطقه وسیعی از جهان بر هم می زند، بلکه از دیدگاه منافع ملی تهدیداتی را نسبت به امنیت ملی ایران مطرح می کند.

۴- پیروز مجتهدزاده در کتاب خویش به نام «ایده های ژئوپلیتیک و واقعیت های ایرانی»^۳ بر این نظریه تاکید می کند که ناتو در راستای تامین امنیت خود می کوشد منطقه آسیای مرکزی و قفقاز را زیر چتر حمایتی خویش قرار دهد تا از نفوذ ایران در این منطقه بکاهد، زیرا ناگفته اعضای ناتو به ویژه آمریکا محاصره دنیای اسلام به خصوص ج.ا.ایران است.

۵- آقای سعید تائب از دیدگاه اقتصاد سیاسی بین المللی به گسترش ناتو می پردازد، وی معتقد است که اگر در طول جنگ سرد هدف ناتو مهار کمونیسم و در راس آن شوروی بود، پس از جنگ سرد وظیفه آن مهار و شکست سرمایه داری انحصاری فاشیستی است که امکان رشد در شرق اروپا، روسیه، قفقاز و آسیای مرکزی را دارد. بنابراین، هدف از گسترش ناتو مهار تمام موانع باقوه و بالفعل توسعه سرمایه داری لیبرالیسم است.

^۱ - بهادر امینیان (۱۳۸۶)، آمریکا و ناتو؛ پایایی و گسترش ناتو و هژمونی آمریکا، تهران: موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه امام حسین.

^۲ - جلیل روشندل (۱۳۷۵)، "گسترش ناتو به سمت شرق، تعیین حوزه های نفوذ یا تامین امنیت؟"، فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، سال پنجم، دوره دوم، شماره ۱۳.

^۳ - پیروز مجتهدزاده (۱۳۷۹)، ایده های ژئوپلیتیک و واقعیت های ایرانی، تهران: نشر نی.